

Khai thác cát quá mức đang tàn phá sông Mekong ra sao?

Beth Timmins
BBC News

Toàn bộ hệ sinh thái của sông Mekong đang bị đe dọa, mà nguyên nhân vẫn là do nhu cầu vô độ của con người đối với cát.

Cát là một trong những tài nguyên được khai thác nhiều nhất trên Trái đất. Với ước tính có tới 50 tỉ tấn cát được khai thác trên toàn cầu mỗi năm, đây là ngành khai thác tài nguyên lớn nhất trên hành tinh.

Với sông Mekong, việc khai thác cát diễn ra nhiều ở lòng sông trên đất Campuchia và Việt Nam.

"Việc khai thác đang diễn ra với tốc độ ồ ạt, và chúng ta đang chứng kiến một sự thay đổi nhanh chóng diện mạo hành tinh của chúng ta," Giáo sư Stephen Darby, một nhà khoa học chuyên nghiên cứu về các dòng sông, tại Đại học Southampton (Anh) cho hay.

Các nghiên cứu của Giáo sư Stephen về hạ lưu sông Mekong cho thấy, trên tổng chiều dài hàng trăm cây số, lòng sông đã bị hạ thấp vài mét chỉ trong vài năm. Tất cả đều có nguyên nhân từ việc khai thác cát.

Cát là nguyên liệu thiết yếu cho rất nhiều ngành công nghiệp như mỹ phẩm, phân bón và thép và nhất là ngành sản xuất xi măng.

Trong hai thập kỷ qua, nhu cầu cát đã tăng gấp ba lần, theo số liệu Liên Hiệp Quốc, do sự tăng tốc trong cuộc đua xây dựng các thị trấn và thành phố mới.

Chỉ trong 4 năm từ 2011 đến 2013, lượng cát mà Trung Quốc tiêu thụ trong quá trình đô thị hoá các khu vực nông thôn ngang với tổng lượng cát Hoa Kỳ tiêu thụ trong cả thế kỷ 20.

Cát còn được sử dụng để bồi đắp và mở rộng diện tích. Chẳng hạn như hiện giờ, Singapore đã lớn hơn 20% so với thời điểm nước này giành độc lập vào năm 1965.

Không phải tất cả các loại cát đều có thể sử dụng làm nguyên vật liệu. Chẳng hạn, cát sa mạc quá mịn để có thể dùng trong đồ bê tông. Loại cát này cũng không thích hợp để sản xuất kính hoặc sử dụng trong ngành công nghiệp điện tử.

Đó là lý do tại sao cát khai thác theo hình thức 'tĩnh' tại các mỏ, hoặc khai thác theo hình thức 'động' từ biển và sông, như với trường hợp sông Mekong, lại được săn lùng đến vậy.

Ông Pascal Peduzzi thuộc Chương trình Môi trường Liên Hiệp Quốc nói rằng, khai thác cát theo hình thức động có thể gây ra tổn hại rất lớn: "*Cát là một phần của hệ sinh thái và đóng vai trò quan trọng mà nếu bị khai thác mất đi sẽ ảnh hưởng đến đa dạng sinh học, gây xói mòn đất và tăng nhiễm mặn.*"

Hệ sinh thái sông Mekong bị ảnh hưởng

Theo Quỹ Quốc tế Bảo vệ Thiên nhiên (WWF) và Ủy ban sông Mekong, cao độ lòng sông của hai nhánh chính của sông Mekong tại đồng bằng sông Cửu Long đã thấp đi tới 1,4m trong 10 năm tính từ năm 2008, còn nếu tính từ năm 1990 đến nay, cao độ này thấp hơn từ 2-3 m.

Một nghiên cứu được công bố hồi tháng trước là '*Research in Nature*', cho rằng, việc khai thác cát trên một đoạn sông dài 20 km "không bền vững" bởi lượng trầm tích từ thượng nguồn đổ về không đủ để thay thế lượng cát bị lấy đi.

Hệ sinh thái lưu vực sông Mekong bị thách thức không chỉ ảnh hưởng đến cuộc sống của người dân nơi đây.

Ngành nuôi trồng thủy sản ở hạ lưu sông Mekong vốn là nguồn cung cấp thực phẩm cho 60 triệu người.

Nhưng không chỉ thế, theo ước tính của WWF, dòng sông này còn là nơi cư ngụ của 800 loài cá, cũng như của một trong những quần thể lớn nhất còn lại của loài cá heo Irrawaddy vốn đang đứng trước nguy cơ tuyệt chủng.

Tuy nhiên, việc khai thác cát gây tranh cãi không chỉ diễn ra ở sông Mekong. Chẳng hạn, ở Kenya và Ấn Độ, đã có những cuộc đụng độ dữ dội liên quan đến khai thác loại tài nguyên này. Tính trung bình, mỗi người trên trái đất mỗi ngày sử dụng tới... 18kg cát.

Vậy phải chăng thế giới đang cạn kiệt cát? Mark Russell, Giám đốc Hiệp hội các sản phẩm khoáng sản của Anh, cho rằng vấn đề quan trọng hơn là việc tìm nguồn cát ngày càng khó hơn.

"Tuy đây là một vấn đề toàn cầu, nhưng nó lại diễn ra ở cấp độ địa phương, và đây là nguồn tài nguyên chưa được quan tâm nhiều," ông nói.

Một cách để giải quyết vấn đề là tìm cách sử dụng lượng cát dồi dào ngoài sa mạc. Các nhà khoa học từ Đại học Hoàng gia Luân Đôn đã lấy cát mịn ngoài sa mạc để tạo ra một loại vật liệu xây dựng mà họ gọi là *"hữu hạn."*

Loại vật liệu này có độ chắc tương đương với bê tông dân dụng, nhưng việc sản xuất ra nó chỉ thải ra một nửa lượng khí thải carbon so với bê tông và quan trọng nữa là nó có khả năng phân hủy sinh học.

Ngành thương mại trải rộng toàn cầu

Đồng thời, cũng có khuyến nghị đưa ra về hạn mức khai thác cát trên sông.

Việt Nam và Campuchia chính thức đưa ra lệnh cấm xuất khẩu cát từ sông Mekong lần lượt vào các năm 2009 và 2017.

Tuy nhiên, trên mạng internet, cát sông Mekong được rao bán với các đơn hàng từ 20 ngàn đến 200 ngàn tấn.

Rolf Aalto, Giáo sư ngành địa lý tại Đại học Exeter (Anh), cũng phát hiện ra rằng, trong khi Campuchia tuyên bố không xuất khẩu cát sông, dữ liệu của Singapore cho thấy vẫn tiếp tục nhập khẩu cát từ nước này.

Bộ Ngoại giao và Năng lượng Campuchia đã không trả lời yêu cầu bình luận của BBC.

Nhưng tình huống này minh họa những gì ông Russell mô tả là sự thiếu minh bạch trên phạm vi toàn cầu. *"Nếu chúng ta thực sự không rõ chúng ta đang tiêu thụ cái gì hay nó đến từ đâu, thì việc đưa ra quyết định quản lý một cách sáng suốt là vô cùng khó khăn."*

Giáo sư Darby cũng đồng ý rằng, chúng ta đang thiếu dữ liệu. *"Khó khăn lớn với ngành khai thác cát là không có bất kỳ hệ thống dữ liệu nào về phạm vi và mức độ của ngành thương mại này trên toàn cầu."*

Ông Peduzzi nói đây chính là lý do tại sao cần có một trung tâm giám sát ở cấp độ toàn cầu. *"Hiện tại, tất cả những gì chúng ta có chỉ là ước tính chung và chúng ta cần tập trung nỗ lực của mình,"* ông nói.

Về Nghị quyết về Quản trị tài nguyên khoáng sản do Liên Hiệp Quốc, theo đó yêu cầu các quốc gia phải giảm tác động của việc khai thác cát, ông Peduzzi cho rằng: *"Chúng ta cần sử dụng tài nguyên này khôn ngoan hơn."*

Ông cũng cho rằng, *"Cát phải được xem là nguồn vật liệu chiến lược, chứ không chỉ là nguồn cung cấp vô tận."*